

Найперший знайомець

Євген Шморгун

Серед тихого лісу на притіненій прогалині спиняються двоє хлопців-грибників.

— Глянь, яка чудасія! — захоплено мовить один. — Цілий килимок вив'язано.

— Килимок не килимок, а батожища таки гарні поснувалися, — каже другий.

— Ні, ти тільки придивись: вони ніби плюшеві!

Я щойно був на цій прогалині, тож слова грибників, що долітають із-за розлапистої сосонки, мені ще й як зрозумілі. Там усе пісковисько застелив п'ядич — плаун булавовидний. Шнуркасті волохаті стебла його зеленими вужами розповзлися навсібіч, переплелися в химерне плетиво.

— Не знаєш, як ця чудасія називається?

— На жаль, не випадало мені з ним знайомитися.

Як тут промовчиш, чуючи таке?!

— Випадало! — кажу, і виходжу з-за сосонки. — І тобі, й тобі випадало. Ця рослина — ваш найперший знайомець.

Хлопці ошелешено дивляться на мене. Хтозна, що більше їх здивувало: чи мої слова, а чи я сам, неждано-негадано поставши перед очима.

Пригадую, мене колись теж здивували такі слова. Сказав їх Іван Михайлович. І то було для мене одне з найперших "відкриттів": виявляється, ота присипка, якою присипають немовлят і яка в аптеках має хитромудре найменування "лікоподій", є не що інше, як спори плауна булавовидного, спори п'ядича (цю рослину ще й так називають у нас).

Ось із зеленого шнурка вистромилося кілька білявих колосків-задерикоз. Саме в цих колосках і дозрівають спори. Нині їх заготовляють збирачі-аптекарі. А ще недавно поліські жінки, нишпорячи досвітками за грибами, заодно кожна собі зіщипувала п'ядичеві колоски, щоб дома, як підсохнуть, витрусити з них у склянку жовтавий пилок — спори. Бо за п'ядичеву присипку кращої не знайти.

Розповідаю це грибникам.

— Раз так, — жартують, — то будемо просити в рослини пробачення за свою забудькуватість і знайомитися з нею вдруге. А вона і взимку зелена?

— Точнісінько така ж сама і взимку.

— То це якщо почепити цю зелену гірлянду в кімнаті на стіні — на всю зиму краса!

— А цього от якраз і не слід робити.

— Тож на лісі не позначиться. Та й наступного літа новий батіг виженеться.

— Не виженеться, — кажу. — І на третє, і на десяте літо не виженеться. Оцим гірляндам, що в нас під ногами, щонайменше по двадцять — тридцять років. Бачите, як щетиняться колосками? Виходить, дозрілі. А дозрілим п'ядич стає тільки через десятки років.

— Ніколи б не подумав! — мовить один з хлопців. — На вигляд такий веселий

батіжок, такий молоденький, аж усміхається, а на підйом — чисто тобі неповороткий дідуган.

— Бо він і є дідуган, — пояснюю. — На всі наші ліси — хіба що хвощ та ще папороть — п'ядичеві ровесники. А все інше — починаючи ось із цієї травички-кислички і кінчаючи отим здоровезним дубом, якого бачили на краю лісу, — п'ядичеві у внуки і правнуки годиться. Його предки росли тут 350 мільйонів років тому, коли ще й кам'яного вугілля не було. І не просто росли, а здійсмали свої могутні верхів'я на таку височінь, що нинішнім найпогонистішим соснам туди не дотягнутися.

— Невже час зробив із велетня карлика-повзуна?

— Не тільки час. З одного боку — зміна клімату, з другого — недружелюбні нові сусіди-рослини, пристосованіші до нових умов.

— А воно як із двох боків б'ють, то навіть людина втягує голову в плечі і меншою робиться...

Словом, розмова в нас вийшла: житіє многостраждального довгожителя п'ядича всерйоз зацікавило обох грибників.

Тож як було не розказати хлопцям того, що сам знав?! І що поліська назва рослини "п'ядич" стає зрозумілою кожному, хто пробує підняти з землі зелений батіг — цей батіг через кожну п'яду прикріплений до землі корінцями. І що з дрібнісіньких п'ядичевих спор тільки через кілька років утворюються заростки, а нові рослини започатковуються десь аж через десять — п'ятнадцять літ, якщо, звичайно, за цей час крихітку-заросток не розтопче людина чи звір, не спалить вогонь, не заморить верхова вода. Самі спори води не бояться — вони не промокають, завжди плавають сухими. Від цього рослина й одержала офіційну назву "плаун". А що колоски рослини стримлять угору, як білясті булави, то й приточилося до плауна слово "булавовидний". Цікава і міжнародна наукова назва — "лікоподій", що в перекладі з грецької мови означає "вовча нога". Певно, волохаті гілочки цієї рослини комусь нагадали лапи хижого звіра.

Іван Михайлович високо цінує лікувальні властивості лікоподію. Народна медицина використовує не тільки спори, а й гілочки рослини. Поліські лісоруби й досі засипають спорами п'ядича свіжі кровоточиві рани.

Раніше сила-силенна цих спор завозилася на металургійні заводи. Ними притрушувалися форми для розливу розплавленого металу. Оскільки від високої температури металу спори плауна спалахували і моментально згоряли, то між стінками форми і налитим металом на якусь мить з'являвся тонюсінький прошарок газів. Завдяки цьому прошарку метал не прикипав до стінок, а готова деталь виходила такою гладенькою, що й шліфувати її не треба було.

Немало переводили лікоподію і театри. Бутафорські вибухи, пожежі, світлові ефекти, які здійснювалися на сценах, поглинали цілі бочки золотистих спор — міріади мікроскопічних зачатків нових рослин.

Зараз і заводи, і театри обходяться без лікоподію — знайдено ефективніші засоби. Та й інших дитячих присипок з'явилося немало. Здавалося б, тепер п'ядичеві тільки розмножуйся та рости, головна загроза минула. Тим часом повзучих зелених батогів

усе менше й менше стрічається на шляху полісовиків-любителів, а віднедавна назва "плаун булавовидний" доточилася до сумного списку назв рідкісних та зникаючих рослин.

Витримавши мільйонолітні атаки усіх стихій, мільйонолітню облогу всіх сил природи, п'ядич за кілька десятків років поступився натискові людини...

— Походите до вечора, — кажу, — самі переконаєтеся: не одного полісовика зустрінете із щойно зірваною гірляндою п'ядича. Несуть додому — сувенір!

— Від нього нічого не робиться, коли в руки брати?

— А що може робитися?

— Ну, приміром, кропива — жалиться.

— На жаль, беззахисний він. Було повір'я колись: якщо вдома тримати гірлянду п'ядича, то обов'язково в хаті буде сварка. Та хто тепер на ті повір'я зважає!..

Отака в нас розмова вийшла.

Пішли хлопці-грибники. Погмоніли лісом. А я ще довго стояв на прогалині, думав своє. Мені вірилося, що відсьогодні у п'ядича з'явилося ще двоє друзів.